

Aleid Schipper en Cees de Wit

Meester Karel: "Mag ik van jou, Thea, die slimmerik uit 2a?" Juf Thea: "Nee, die heb ik niet. Mag ik van jou, Ans, uit 3b het ontwikkelingsperspectief?"
Onbewust drong dit beeld zich bij ons op toen we de hieronder staande poster van onderwijsbond CNV Onderwijs onder ogen kregen. En dan maakt het nog uit of je ervan uitgaat of die klas nu 26 leerlingen heeft (wat je dan nog mag hopen), of dat het gaat om een klas van 32 (wat we vermoeden – de streep en het plusteken laten eigenlijk weinig te raden over). We zijn benieuwd hoe het u vergaat bij het zien van deze poster.

PASSEND ONDERWIJS

Ben jij er klaar voor?

- 26 leerlingen
- 2 ontwikkelingsperspectieven
- 2 druktemakers
- 1 slimmerik
- 1 ringleiding _____ +
- 1 KLAS

Jij bent aan zet:

- Ik wil training van vaardigheden in de praktijk
- Ik krijg ondersteuning op de werkvloer
- Ik word betrokken bij de inrichting van het samenwerkingsverband
- Ik wil in ons SWV maximale focus op het primaire proces
- Ik blijf werken aan de basis- en complexe vaardigheden
- Ik geef zelf vorm aan de basisondersteuning
- Ik ben de professional die passend onderwijs vormgeeft

Wij helpen je graag!
Ga voor alle informatie naar www.cnvo.nl

De beschrijving van die klas van 32 kinderen illustreert hoe nogal eens over passend onderwijs wordt gedacht. Naast 26 gewone leerlingen heb of krijg je er in een groep een aantal kinderen bij die een wat andere benadering vragen. Op een wat subtieler niveau illustreert het voorbeeld ook nog iets anders: het gemak waarmee we labels plakken op kinderen, hoe gemakkelijk we kinderen via de taal die we gebruiken in hokjes stoppen. Taal is echter niet zo neutraal als we vaak denken. Taal weerspiegelt onze kijk op de werkelijkheid. Ze is een product van ons denken, maar beïnvloedt dat denken ook. Ons taalgebruik wil nogal eens verdoezelen dat je heel verschillend naar die werkelijkheid kunt kijken.

Labelen van kinderen

Het voorbeeld gaat ervan uit dat je kinderen kunt labelen. Naast die 26 gewone (?) 'leerlingen' krijgen er zes een specifiek label (ofschoon, we weten allemaal dat er meer labels in omloop zijn). Je hebt kennelijk bij passend onderwijs leerlingen met en leerlingen zonder zo'n label. Het risico van labelen is bekend. Zien we door onze labels – door onze ordening van de werkelijkheid – de heiligheid van onze kinderen nog? Anders gezegd: zien we nog de facetten van hun persoon die niet door dat label gedekt worden? Bovendien, labels kunnen relevante verschillen maskeren. Vraagt de ene 'leerling' van ons hetzelfde als de andere 'leerling'? Het hanteren van labels is weinig productief. Het weerhoudt ons ervan de vraag te stellen die er echt toe doet: wat zijn de mogelijkheden en behoeften van *dit* kind? Door het opplakken van labels lopen we het gevaar kinderen te zien als 'last' in plaats van als een kind dat iets van ons vraagt. Door een label attribueren we het probleem in het kind. De stap naar 'passend onderwijs als last' is dan snel gemaakt. En, zoals Pameijer in een kritische bespreking van voor- en nadelen van het werken met labels in het onderwijs zegt: "Een label plakken is relatief eenvoudig, het verwijderen is dat niet."¹

Heel interessant is die 'ringleiding'. Je zou zeggen dat als er een ringleiding voorhanden is, die 'ringleiding' gewoon weer 'leerling' – of beter nog: gewoon weer 'kind' – kan zijn. En wat te zeggen van de 'ontwikkelingsperspectieven'? Dat zijn in dit spraakgebruik kinderen voor wie je iets extra's moet doen: werken vanuit hun ontwikkelingsperspectief. Het gebruik van deze term in deze context reflecteert de veel gehoorde opvatting dat je in zo'n groep gelukkig maar voor enkele leerlingen (hier twee) een ontwikkelingsperspectief 'hoeft' op te stellen. Nu reeds zijn er samenwerkingsverbanden die puur als vorm van strategisch gedrag de zogenoemde basisondersteuning zo bepalen dat er voor geen enkele leerling een ontwikkelingsperspectief hoeft te worden gemaakt, zodat dus ook de daarmee verbonden als bureaucratisch ervaren procedures niet doorlopen hoeven te worden.²

Ontwikkelingsperspectief: hoe breed of smal nemen we het?

Die ontwikkeling is terug te voeren op de beslissing van de inspectie om de term ontwikkelingsperspectief te gebruiken voor een duiding van het uitstroomperspectief van een zorgleerling en een beschrijving van het te verwachten rendement op bepaalde gebieden. Met alle gevolgen van dien: discussies in wetenschappelijke kring over de didactische leeftijd waarop die verwachting betrouwbaar en valide kan worden vastgesteld. Wetenschap in dienst van het beheersdenken? In de nog te verschijnen AMvB is sprake van een wat algemenere omschrijving van 'ontwikkelingsperspectief' in termen van de te verwachten uitstroombestemming, de onderbouwing daarvan, de ondersteuning en begeleiding die nodig is en de eventuele afwijking van het onderwijsprogramma.³

¹ Pameijer, N. (2012). *Samen sterk: ouders & school!* Leuven / Den Haag: Acco, pagina 124. Het onderwijs is niet uniek in het gebruik van (veel) labels. Zie ook de discussie over de DSM-5, het nieuwe handboek voor de psychische zorg van de Amerikaanse Associatie van Psychiaters (APA) in NRC-Next: *Driftig? Nee, een disruptive mood dysregulation disorder* (NRC Next 24 april 2013, pagina 4-5) en *Fris en vrolijk zullen we allemaal zijn!* (NRC Next 6 mei 2013, pagina 18-19).

² Zie voor een overzicht van leerlingen voor wie een ontwikkelingsperspectief moet worden gemaakt: www.passendonderwijs.nl/veelgestelde-vragen/ontwikkelingsperspectief/. Voor de vervanging van het handelingsplan door het ontwikkelingsperspectief: www.passendonderwijs.nl/hoe-werkt-passend-onderwijs/verantwoordelijkheid-van-scholen/. En voor de rol van de ouders bij het werken met een ontwikkelingsperspectief: www.passendonderwijs.nl/ouders-leerlingen/ontwikkelingsperspectief-onderwijsdoelen/.

³ AMvB, Nota van Toelichting, Algemeen deel. Zie <http://www.internetconsultatie.nl/amvbpasendonderwijs>.

Die ontwikkeling vond plaats in een tijd toen elders (bijvoorbeeld op de Talentencampus Venlo, toen nog in wording) de term ontwikkelingsperspectief in een veel ruimere en meer oorspronkelijke betekenis werd gebruikt. Namelijk voor een schets van de mogelijkheden (talenten), kwaliteiten en interesses van een kind, van de doelen die op grond daarvan op korte en langere termijn binnen diens bereik zouden liggen, en van diens pedagogische en didactische behoeften waaraan voldaan moet worden wil dat kind zelf eruit kunnen halen wat erin zit.⁴ Wat lag er meer voor de hand – was de redenering achter dat bredere begrip ‘ontwikkelingsperspectief’ – om bij het streven naar *echt* passend onderwijs voor *alle* kinderen een ontwikkelingsperspectief op te stellen en bij voorkeur ook *met* hen en *met* hun ouders? Van meet af aan, aan het begin van het traject dat kinderen, ouders en professionals samen lopen. Uiteraard in al zijn voorlopigheid, als werkhypothese, en dus periodiek in samenspraak met kinderen en ouders te evalueren en zo nodig te herzien. Want beelden vormen we ons toch wel van kinderen. Maar dan liever in dialoog met die kinderen en hun ouders zelf en puur als werkhypothese. Dat laatste is essentieel, want wie als ouder of professional kinderen de ruimte geeft om *ons* te laten zien wie ze zijn, wat ze willen en wat ze ‘in huis hebben’, kan in de loop van de tijd voor mooie verrassingen komen te staan. En natuurlijk: voor het ene kind zal het ontwikkelen en periodiek bijstellen van diens ontwikkelingsperspectief bewerkelijker zijn dan voor een ander kind, bijvoorbeeld omdat niet voor elk kind uitgebreid onderzoek nodig zal zijn.

Verschillend taalspelen

En zo is het denken en spreken over of in relatie tot passend onderwijs (als beleidsoperatie) vergeven van termen die bij gezamenlijk gebruik gemakkelijk het idee doen ontstaan dat we het over hetzelfde hebben. Niets kan minder waar zijn. Het kan heel goed zijn dat deelnemers in zo'n gesprek verschillende taalspelen hanteren, met alle associaties die bij het gebruik van die spelen horen. Voor het gemak onderscheiden we twee taalspelen, in het eerste ligt het accent op beheren, in het andere op het bevorderen van ontwikkeling en leren.

Focus op beheren	Focus op ontwikkeling en leren bevorderen
<p>Passend onderwijs: een budgetteringsoperatie mede ter voorkoming van een doorgaande groei van speciaal onderwijs, in bijzonder cluster 4.</p> <p>Passend onderwijs begint in augustus 2014.</p>	<p>Passend onderwijs: een gezamenlijk streven om <i>elk</i> kind het onderwijs te bieden dat hem of haar helpt ‘er zelf uit te halen wat erin zit’, bij voorkeur dicht bij huis.</p> <p>Wie in augustus 2014 nog aan het realiseren van passend onderwijs moet beginnen, is wel erg laat!</p>
<p>Labels: passend onderwijs vraagt nou eenmaal om het labelen van kinderen. Hoe kun je anders je middelen eerlijk verdelen?</p>	<p>Labels: labelen suggereert ten onrechte dat kinderen met eenzelfde label wel ongeveer hetzelfde zijn. Echt passend onderwijs vraagt erom alle kinderen in hun eigenheid te blijven zien.</p>
<p>Ontwikkelingsperspectief: voor slechts enkele kinderen en vooral ingegeven door de te verwachten uitstroombestemming.</p>	<p>Ontwikkelingsperspectief: voor <i>alle</i> kinderen en op een <i>breed</i> gebied (de hele ontwikkeling, inclusief de persoonsvorming).</p>

⁴ Het moet nog maar eens gezegd worden: er is een wezenlijk onderscheid tussen ‘uit kinderen halen wat erin zit’ en ‘kinderen helpen eruit te halen wat erin zit’. De eerste uitdrukking wordt het vaakst gebruikt, maar zet ons eigenlijk op het verkeerde been. Wij volwassenen kunnen niet uit kinderen halen wat erin zit. Dat doen ze zelf (net zo goed als zij de opbrengsten moeten realiseren waarover wij het hebben als we praten over opbrengstgericht werken).

Focus op beheren	Focus op ontwikkeling en leren bevorderen
Het instrument is terecht gekomen in de maalstroom van basisondersteuning, extra ondersteuning en de verdeling van middelen. ⁵	Kapitaliseert op mogelijkheden, belangstelling en sterke kanten en probeert zwakkere aspecten te versterken. Het is een ontwikkelingsinstrument.
Verschillen: focus op <i>omgaan</i> met verschillen (verschillen zijn lastig).	Verschillen: focus op <i>uitgaan</i> van verschillen (verschillen kun je benutten; <i>omgaan</i> met verschillen konden we al).
Regie: eindverantwoordelijkheid en regie bij de professionals.	Regie: eindverantwoordelijkheid bij de professionals, regie gedeeld met kinderen en hun ouders.
Ouders: laten zich ook labelen; vooral te betrekken om problemen in verband met zorgaanbod en zorgplicht en geschillen rond het ontwikkelingsperspectief te voorkomen.	Ouders: verschillen – te betrekken als gelijkwaardige partners, onder andere vanwege hun ervaringsdeskundigheid, hun sociaal kapitaal en hun geheel eigen invloed op de ontwikkeling en het leren van hun kind.
Leraren: wie krijgt welke middelen?	Leraren: hoe kunnen we onszelf professioneel verder ontwikkelen? Passend onderwijs moet in het primair proces vorm krijgen.
Samenwerkingsverband: focus op 'elke leerling op de best mogelijke plek in het verband'.	Samenwerkingsverband: maakt zich er hard voor dat <i>elk</i> kind – <i>waar ook</i> – aan zijn trekken komt, zo nodig buiten het eigen samenwerkingsverband.

Enkele zaken vragen om een toelichting.

Labels voor ouders?

Hoe riskant het is om te werken met labels laat zich goed illustreren aan de hand van een typologie van ouders die we helaas nog veel tegenkomen, namelijk de supporter en de afwezige, de politicus en de carrièremaker, de kwelgeest en de superouder. Met die zes typen ouders is een opleidingsniveau geassocieerd (respectievelijk laag/midden, midden/hoog en hoog) en elk type heeft zijn eigen kenmerken (zoals tevreden en betrokken, graag bereid te helpen bij praktische zaken, maar ook persoonskenmerken als behulpzaam, aardig, solitair). Per type zijn activiteiten te noemen waarvoor dit type geschikt zou zijn (bijvoorbeeld hand- en spandiensten, ouderraad), maar ook de activiteiten waarvoor het type ongeschikt zou zijn (althans zonder training of iets dergelijks) (zoals MR, schoolbestuur). En uiteraard worden handvatten gegeven voor de wijze waarop elk type ouder door professionals benaderd zou kunnen worden (bijvoorbeeld: doe een appèl op saamhorigheid).⁶

⁵ Met het oog op eventueel optredende geschillen tussen ouders en scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs over het ontwikkelingsperspectief van hun kind en/of de daaraan verbonden consequenties komt er een landelijke tijdelijke geschillencommissie ontwikkelingsperspectief <http://www.onderwijsgeschillen.nl/passend-onderwijs/actualiteiten-passend-onderwijs/benoemingsbesluit-en-regeling-landelijke-tijdelijke-geschillencommissie-ontwikkelingsperspectief-vso/?L=%2Fproc%2Fself%2Fenviron>

⁶ De typologie is van Smit en werd recent weer opgevoerd in een aantal publicaties: Smit, F. (2012a): Herken de ouder. In Smit, F. (red.) (2012). *Brug naar de toekomst. Partnerschap Ouders, school en buurt*. Nijmegen: ITS, Radboud Universiteit, en Smit, F. (2012): *Ouders en school. Succesfactoren voor betrokkenheid*. Amsterdam: SWP. De typologie is te downloaden: www.its-nijmegen.nl/pdf/view_medewerkers.asp?id=220. Onder de titel 'Herken de ouder' verscheen de typologie als poster bij OCW *Onderwijsmagazine*, nr. 1 (2006). Voor een kritiek zie: Reitsma, M. & Wit, C. de (2012). *(H)erken de ouder. Partnerschap tussen ouders en school vraagt meer dan herkenning van het type ouder* (niet gepubliceerd, op te vragen bij de auteurs).

Wie eenmaal in deze typen denkt, loopt het risico ouders – en hun betekenis voor hun kind en/of het onderwijs aan hun kind – schromelijk tekort te doen. En uiteindelijk doen we ook kinderen en onszelf tekort: ouders beschikken over geweldig veel sociaal kapitaal dat in de schoolgemeenschap is in te zetten. Maar de bril waarmee we onze kijk op de werkelijkheid inkleuren, moet dat zicht wel mogelijk maken. Nu we ons steeds meer realiseren dat kinderen verschillen, is het belangrijk in te zien dat dit ook voor hun ouders geldt. En voor de professionals is dat niet anders.

Uitgaan van verschillen

Uitgaan van verschillen is niet eenvoudig, laat daar geen misverstand over bestaan. Zeker als we in ons denken over onderwijs blijven vertrekken vanuit het model van die ene leraar (of dat ene duo) en die ene groep. Hoe anders wordt het en hoeveel meer mogelijkheden ontstaan er als we in het onderwijs optimaal gebruik gaan maken van de kwaliteiten van het personeel en bijvoorbeeld meer gaan werken volgens het stramien van basisgroepen in units waarvoor meer leraren samen verantwoordelijk zijn. Tal van scholen laten zien dat een andere organisatie van het onderwijs zowel voor kinderen als professionals voordelen biedt.

En hoe anders komt het plaatje eruit te zien als kinderen – naar vermogen – meer regie krijgen over hun eigen ontwikkeling en eigen leren. Verschillende scholen tonen inmiddels in hun praktijk aan dat kinderen dat kunnen als hun leraren hen daartoe uitdagen!

Het bezig zijn met je eigen leren en ontwikkeling als professional en het bevorderen van die van een ander (kinderen, ouders, collega's) maken het werk er boeiender op. "Zolang leraren blijven leren, komt het met het leren van de kinderen wel goed", zei iemand ooit. Voor ons is het zeer de vraag of we dat onderwijs dat echt past bij de mogelijkheden en de behoeften van kinderen wel kunnen realiseren als we niet ook goed en principieel nadenken over de manier waarop we dat organiseren.

Passend onderwijs en landelijk inhoudelijk innovatiebeleid

Dat gezamenlijke denken is de afgelopen decennia (al in de jaren tachtig begonnen we in Nederland te denken over echt passend onderwijs!) veel te weinig gevoed. Tegen de achtergrond van ons jarenlange gesprek over passend onderwijs als beleidsoperatie is het hierboven enigszins karikaturaal geschetste denken wel een erg magere opbrengst. We zijn nog ver verwijderd van het realiseren van *echt* passend onderwijs voor *alle* kinderen.

Hoezo sturen?

Voor een deel is dat te wijten aan een noodlottige opvatting over de mogelijkheid en wenselijkheid van landelijk inhoudelijk innovatiebeleid. Terecht gaan we er nu wel van uit dat professionals in de praktijk de ruimte moeten hebben om het onderwijs te realiseren dat past bij hun visie en geschraagd wordt door hun professionele *know-how*. De ruimte ook om met het oog daarop in te zetten op eventueel gewenste of noodzakelijke eigen ontwikkelingen of veranderingen. Maar dat staat natuurlijk niet haaks op het landelijk en regionaal gericht voeren van een inhoudelijk discours over passend onderwijs. Een referentiekader kan daarbij helpen, maar is niet voldoende. We moeten in gesprek met elkaar. Pas in de dialoog met elkaar blijkt of we dezelfde beelden hebben en dezelfde mogelijkheden zien.

Bestuurlijke drukte moet zin hebben

Er is al veel gesproken over de enorme bestuurlijke drukte in het kader van passend onderwijs. Maar te midden van die drukte en alle gedoe om zaken goed af te dichten (zorgplicht, ouders ook inspraak op samenwerkingsverbandniveau, een tijdelijke geschillencommissie) vergeten we nogal eens dat wat bestuurlijk wordt geregeld optimale voorwaarden moet scheppen voor wat we in het primair proces op scholen willen realiseren.

Interessante ontwikkelingen

Vergeten zijn we ook om wel degelijk voorhanden mooie ontwikkelingen in het kader van de realisering van echt passend onderwijs in onze overwegingen mee te nemen, vooral om van te leren. Sterker nog, initiatieven in PO en in VO (regulier en speciaal) om kinderen zogenoemde BRIN-overstijgende arrangementen aan te bieden, worden ontmoedigd, terwijl het voor de professionals en de betrokken ouders evident is dat kinderen kunnen profiteren van aanbod waarin zowel het wit van de ene soort onderwijs als het zwart van het andere een mooie mix kunnen vormen. Een goede beschouwing daarvan zou duidelijk maken dat de realisering van echt passend onderwijs uiteindelijk om ander onderwijs vraagt en in de aanloop daar naartoe ook meer flexibiliteit in de toepassing van nu bestaande regels. Iets waar overigens ook de Kinderombudsman recent op wees in zijn advies naar aanleiding van kinderen die, verstoken van onderwijs, op dit moment thuiszitten.⁷

Innovatiebeleid 2.0

Landelijk innovatiebeleid dat in een doorgaande pendel wil leren van en met professionals in de praktijk vraagt om die flexibiliteit. Niet om alles mogelijk te maken, maar om ruimte te bieden om binnen de kaders en als toepassing van het adagium van de inspectie: *pas toe of leg uit* te kunnen doen wat goed voorbereid en professioneel verantwoord is én mogelijkheden biedt om van te leren. De realisering van echt passend onderwijs vraagt in het belang van kinderen om creativiteit en het kritisch volgen van interessante ontwikkelingen aan de basis om te bezien of en hoe we daar collectief van kunnen profiteren. Innovatiebeleid 2.0 vraagt een op alle niveaus lerend en onderzoekend bezig zijn met passend onderwijs in dialoog en interactie met elkaar. En met als insteek de vraag hoe we uiteindelijk het leren en de ontwikkeling van kinderen optimaal kunnen bevorderen vanuit de verschillende lagen en posities in ons onderwijssysteem.

Tot slot

Het voordeel van de poster van CNV Onderwijs is dat het ons op scherp zet als het gaat om het denken over passend onderwijs. Onderwijs dat kinderen helpt er zelf uit te halen wat er in zit is o.i. onmogelijk als we niet bereid zijn om – samen met hun ouders – goed te blijven kijken naar kinderen, in hun heelheid, en verder te gaan dan praten *over* kinderen. Onderwijs realiseren dat bij hen past vraagt een voortdurende dialoog met hen en hun ouders, waarin we hen uitdagen *ons* te helpen bij het realiseren van begeleiding op maat. Ouders kunnen dat, kinderen ook. Ze weten al heel vroeg wat goed voor hen is en wat bij hen wel werkt en wat minder goed of niet.

Meer informatie?

Aleid Schipper

T 06 – 44170791

E a.schipper@kpcgroep.nl

KPC Groep
Postbus 482
5201 AL 's-Hertogenbosch

T 073 – 6247247

W www.kpcgroep.nl

Aleid Schipper

Cees de Wit

⁷ De Kinderombudsman (2013). *Van leerplicht naar leerrecht. Adviesrapport over waarborging van het recht op onderwijs naar aanleiding van het onderzoek naar thuiszitters*. Den Haag: De Kinderombudsman. En de samenvatting voor kinderen: De Kinderombudsman (2013). *Van leerplicht naar leerrecht. Maak maatwerk mogelijk! Kindersamenvatting*. Den Haag: De Kinderombudsman.